

Begunska politika v Sloveniji (od marca 1992 do konca leta 1993)

ELEMENTI PRAGMATIČNE ANALIZE

Od časov tako imenovane slovenske pomladi do slovenske osamosvojitve poleti 1991 je bilo v Sloveniji občutiti željo po vzpostavitvi demokracije, spoštovanju človekovih pravic, željo po pravni državi. Slovenska javnost, mediji in politiki so obsojali kršitve človekovih pravic na Kosovu, ravnanje italijanskih oblasti z albanskimi begunci v Bariju poleti leta 1990, dogajanje na Trgu nebeškega miru. Z osamosvojitvijo so se v pravnem in publicističnem jeziku stvari "zgodile": imamo demokracijo in pravno državo, spoštujemo človekove pravice. Tako so se eksplicitno izražali politiki in (pogosto) mediji. Ljudje so od nove države veliko pričakovali in so bili pripravljeni marsikaj oprostiti in žrtvovati, niso pa se še povsem zavedali, koliko in kakšno odgovornost s seboj prinaša samostojna država.

Z osamosvojitvijo Slovenije se je na prostoru bivše Jugoslavije pričela vojna, ki je (tudi) v Slovenijo prignala veliko število beguncev. Najprej so prišli begunci s Hrvaške (poleti 91), ki so ostali samo kratek čas (večinoma le nekaj mesecev) in odšli relativno neopaženo. Nato so prišli begunci iz Bosne in Hercegovine, ki so tu še danes. Kot posamezniki so neopaženi (večina ljudi še ni srečala begunca), kot skupina pa ne, saj ima o tem, kako je država poskrbela zanje, skoraj vsakdo svoje

¹ Ne samo, da se je Rdeči križ vedel kot državna institucija, celo država ga je kot takega priznala. Trinajstega maja je vlada Republike Slovenije izdala Informacijo o beguncih v Republiki Sloveniji, kjer lahko na 13. strani preberemo: "Vsak begunec dobi identifikacijski karton Rdečega križa in njegovi podatki se hranijo v centralni bazi Rdečega križa Slovenije." Torej so begunci preko Rdečega križa lahko uveljavljali pravice, ki bi jih na podlagi mednarodnih dogovorov in domače zakonodaje morala zagotoviti država. Mirko Jelenič, generalni sekretar Rdečega križa, je tudi izjavil: "Mislim, da smo to mejo že presegli in skrajni čas je, da nam kdo pomaga. Vsekakor menim, da ne bi bila nobena katastrofa, če bi Slovenija mejo zaprla. Smo samostojna država in tega se za zaščito svojih državljanov poslužujejo vse vlade." (Slovenec, 29. 4. 1992 in Delo, 30. 4. 1992) To je evidentno politična izjava, ki bi jo le težka pripisali predstavniku humanitarne organizacije.

stališče, ki se večinoma nagiba k temu, da "smo zanje dobro poskrbeli", in to skušajo poudarjati tako politiki kot mediji. Žal je t. i. "dobra skrb" večinoma daleč od resnice, kar se da razbrati že iz pazljivega branja izjav politikov, novinarskih poročil in komentarjev. Govorci so se posluževali oguljene retorike – ki pa je bila očitno še vedno dovolj učinkovita.

Kljub temu, da so se bosenski begunci v Sloveniji v javnosti skušali prikazati kot velik problem, je težko priti do tiskanege materiala, ki bi vseboval kaj več kot tehnična navodila ljudem, ki so poklicno v stiku z begunci; izjema so časopisi. Politične stranke očitno menijo, da begunci niso tema, ki bi lahko prispevala k nabiranju političnih točk. Tako se zdi, da je država begunsko politiko prepustila tistim, ki bi jo morali samo izvajati, to pa je bilo v začetku *Ministrstvo za obrambo* oziroma pod njenim okriljem *Uprava za zaščito in reševanje*, kasneje pa na novo ustanovljeni vladni *Urad za priseljevanje in begunce*. Še celo parlamentarna podkomisija, imenovana *Delovna skupina za begunsko problematiko*, ki je delovala znotraj *Komisije za mednarodne odnose*, je po novem konstituiranju parlamenta po decembrskih volitvah leta 1992 prenehala obstajati.

Kmalu po prvem množičnem prihodu bosanskih beguncev je oblast začela opozarjati(!), da se bliža zgornja meja števila beguncev, ki jih Slovenija še lahko sprejme. Takrat je bilo v t.i. zbirnih centrih okoli 10.000 ljudi, skupna ocena o številu beguncev pa se je gibala okrog 40.000. Celotni predstavniki *Rdečega križa* so izjavljali, da "smo prišli do točke, ko ne moremo več pomagati". Tudi mirovniki so se strinjali.

Danes se z begunci poleg omenjenega urada ukvarjajo na nacionalni ravni samo še *Ministrstvo za šolstvo in šport*, *Ministrstvo za zdravstvo, družino in socialne zadeve*, *Rdeči križ* (evidentno paradržavna organizacija¹) ter mediji.

Od nastanka članka pa do njegove objave se je položaj beguncev v nekaterih segmentih, ki so v tem članku izpostavljeni (šolanje otrok, pravica do dela...), bistveno spremenil, vendar pa je to dejstvo za relevantnost pričujočega teksta povsem nepomembno, saj jemljemo pod drobnogled argumentacijo, ki je skušala takratno stanje ne samo legitimirati, ampak ga je tudi pomagala vzpostaviti.

Kot skušam prikazati v nadaljevanju, obstaja med načelnim zavzemanjem za demokracijo in dejansko pripravljenostjo na demokratično obnašanje, kot se (iz)kaže skozi implicitni pomen v tekstih, ki se nanašajo na begunce, protislovje. Za predstavitev sem izbrala nekaj primerov, ki so dovolj transparentni, da to protislovje ponazarjajo.

Pregledala sem redna poročila o beguncih, ki jih izdaja *Urad za priseljevanje in begunce*, govore predstavnikov tega

urada, besedila govorov sekretarja *Rdečega križa*, nekaj poročil *Ministrstva za šolstvo in šport* (ki skrbi za izobraževanje beguncev) ter časopise. Prebrala sem članke slovenskih dnevnikov (in sicer 5 največjih), ki se nanašajo na begunce, iz časa med 15. aprilom 1992 in 1. junijem 1992, saj se je 6. aprila pravzaprav začela vojna v BiH (Sarajevo), 1. junija pa je število beguncev v Sloveniji že nekajkrat preseglo številko, ki jo je slovenska vlada že približno mesec in pol prej deklarirala kot kritično. Dva meseca zatem (avgusta 1992) so bile slovenske meje za begunce iz Bosne in Hercegovine že zaprte. V tem času je bila tudi gostota člankov, ki so pisali o beguncih, daleč največja. Pomagala sem si tudi s klipingom člankov o beguncih *Ministrstva za šolstvo in šport*, ki pa je vseboval v glavnem članke o izobraževanju beguncev. Čeprav je večkrat sestankoval tudi omenjeni parlamentarni odbor za begunce, žal niso ohranjeni nikakršni magnetogrami ali zvočni zapisi teh debat. Od jeseni 1993 napovedane parlamentarne razprave o zakonu o začasnih beguncih pa do oktobra 1994 (ko je ta članek nastajal) še ni bilo.

OBLIKOVANJE JAVNEGA MNENJA SPOMLADI 1992

Prva tema, o kateri so se sukala novinarska peresa in zaradi katere so se sklicevale tiskovne konference, je bila število beguncev, ki naj bi jih oziroma naj bi jih ne sprejela naša država. Ob tem se je ustalila besedna zveza "zgornja meja beguncev" (uporabljali so jo tako oblastniki kot novinarji), ki naj bi pomenila maksimalno število beguncev, ki jih Slovenija *lahko* sprejme. Pričakovali bi, da bodo mediji (glede na to, da je ena od njihovih funkcij tudi nadzor oblasti) zahtevali obrazložitev, kaj je to zgornja meja, kdo jo je izračunal in podobno, saj so bile trditve podane brez argumentov. Pomembno je namreč, kaj mediji pišejo in kako pišejo, kajti kot je ugotovil že McQuail (1987) je očitno, da ljudje razmišljajo o tem, kar jim je bilo povedano. Ni sicer nujno, da se s tem tudi strinjajo, vendar obstaja korelacija med pomembnostjo, ki jo kakšni temi ali dogodku namenijo mediji, ter pomembnostjo, ki jo isti stvari pripišejo politiki in javnost. Upravičeno bi torej lahko sklepali, da bodo premišljevanja ljudi (publike) o beguncih vezana na medijsko obravnavo te tematike. Toda mediji niso reagirali tako, kot bi (teoretično) od njih pričakovali.

Časopisi so takrat pisali:

² Vsa pojasnila in vsi poudarki v članku so avtoričini.

³ Že 16. aprila 1992, ko je bilo v Sloveniji po grobih ocenah vsega 6.000 bosenskih beguncev, so v Delu citirali komandirja mejne postaje Obrežje (se pravi policista!), ki je dejal, da bodo "od danes begunce zavračali in v Slovenijo dovolili le tistim, ki imajo pri nas sorodnike, kajti naši zbirni centri so že polni".

- (1) "...begunski val, ki je preplaval tako moralne dolžnosti kot zmožnosti ekonomsko izčrpane Slovenije, to kljub neizmerni pripravljenosti, da stori vse, kar je v njeni moči, sili k novim ukrepom." (Delo, 28. 4. 1992)
- (2) "Drugi val beguncev, tokrat iz BiH, pa že zastavlja resna vprašanja. Do kod lahko sega naša humanitarnost in koliko ter kako smo dolžni kot suverena država pomagati svojim sosedom.(...) Bati se je, da bomo takoj po končanih balkanskih vojnah priče romunskemu ali albanskemu sindromu, novim valom beguncev, vsega tega pa Slovenija več ne bo mogla prenesti. Zato moramo že zdaj razmisliti, kolikšna je cena naše neodvisnosti." (Slovenec, 29. 4. 1992)
- (3) "...morda se bo odločitev [glede zapiranja meja]² komu zdela nehumana, toda..." (Dnevnik, 18. 4. 1992)
- (4) "...begunci, ki so lahko potencialno storilci kaznivih dejanj... bodo vplivali na nezaupanje tujcev do varnosti v Sloveniji;" (Dnevnik, 29. 4. 1992)

in to niso bili citati politikov, ampak razmišljanja novinarjev.

Mediji so se strinjali z vlado, da bo, če bo "maksimalno število" beguncev preseženo, Sloveniji grozil kolaps (številk je bila kasneje presežena, Slovenija pa kolapsa ni doživela). Da so begunska taborišča (oz. t. i. begunski centri) polna, je lahko vedno res. Pravo vprašanje je seveda, koliko je takih taborišč in koliko jih država še lahko odpre. Ko je bila namreč številka, ki naj bi označevala zgornjo mejo, trikrat presežena, je obrambno ministrstvo (ki je bilo takrat še pristojno, da ureja nastanitev beguncev) izdalo odločbo, po kateri so morale občine odpreti nove centre, predvsem tam, kjer jih do tedaj še ni bilo³. Očitno je torej, da je bilo govorjenje o maksimalnem številu beguncev (t. i. zgornji meji) zgolj politična retorika, ne pa rezultat kakršnih koli resnih ekonomskih izračunov, kajti vsi centri – z izjemo enega v Kamniku, kjer so begunce nastanili v prikolice – so bili odprti v stavbah, ki so obstajale že pred prihodom beguncev (bivše vojašnice, nedelujoče šole, barake, v katerih so bili nekdanji nastanjeni sezonski oz. gradbeni delavci itd.). Seveda ekonomski položaj Slovenije ni bil zavirljiv in slovenska vlada gotovo ni želela skrbeti še za nekaj tisoč ljudi, toda to nikoli ni bilo izrečeno naravnost. Namesto tega je vlada junija 1992 pripravila *Poročilo o begunski problematiki v Republiki Sloveniji*, kjer lahko preberemo:

- (5) “Število beguncev je že preseglo zgornjo mejo oseb, ki jih Slovenija lahko sprejme in hkrati še zagotavlja organizacijski in ozemeljski nadzor. Ta zgornja meja je 10.000 oseb. Za Slovenijo je problem ogromen, kajti begunci že predstavljajo 3% glede na celotno populacijo, kar lahko primerjamo v primeru Nemčije z dvema milijonoma beguncev. Nov val beguncev bi ogrozil življenjske standarde v Sloveniji kakor tudi sposobnost zagotavljanja varnosti države. Poleg tega že imamo 13% nezaposlenost. Dve povprečni plači ne pokrivata minimalnih življenjskih stroškov štiričlanske družine.” (Report on the situation regarding the refugee problem in the Republic of Slovenia, junij 1992, originalno besedilo v angleščini)

Ne da bi se ukvarjali z obrazložitvijo izračuna zgornje meje in podatkom, da je 10.000 oseb zgornja meja števila beguncev, se je treba vprašati, kaj v tem kontekstu počneta dve povprečni plači in štiričlanska družina. Verjetno gre za ponazoritev, kako slaba je ekonomska situacija v Sloveniji. Toda nikoli prej ni bilo rečeno, da dve povprečni plači ne zadostujeta za preživetje štiričlanske družine. Morda pa bi nas ta podatek moral napeljati k sklepu, da za štiričlansko družino z dvema povprečnima plačama dodatno poskrbi država in da **zato** v državnem budžetu primanjkuje sredstev za begunce. Vendar za štiričlansko družino z dvema povprečnima dohodkoma država nikakor ne poskrbi še kako posebej. Torej gre pri ilustraciji slabega ekonomskega stanja države s pomočjo štiričlanske družine z dvema povprečnima dohodkoma le za poceni demagogijo.

Kaže da so bila tarnanja politikov, da je beguncev preveč, na državljane Slovenije naslovljena z namenom, da bi si politiki pri oblikovanju prihodnjih (restriktivnih) političnih prijemov, ki bi zadevali begunce, zagotovili dovolj manevrskega prostora: saj bolj ko bo domača javnost prepričana, da begunci tu nimajo kaj početi, manj bo spraševala glede zmanjševanja pravic, ki gredo beguncem. Očitno pa je bila Slovenija v svojem prepričevanju uspešna samo navznoter, ne pa tudi navzven, saj bi se sicer zdravila proti malariji le stežka znašla med tujo humanitarno pomočjo Sloveniji.

Da je beguncev preveč, je bilo slišati kar kmalu po tistem, ko so začeli prihajati v Slovenijo. Hkrati so se pojavljala tudi ugibanja, ali bomo pred njimi zaprli mejo. O teh vprašanih je vlada razglabljala na vsaki tiskovni konferenci in komentiral jih je **dobesedno vsak** uvodnik in komentar, ki se je nanašal na begunce (oziroma begunsko problematiko, kar je bil v tistem času pogosto uporabljan termin) v Sloveniji. Realnost, kot

so jo skušali prikazati, naj bi bila, da je beguncev preveč, da nas ogrožajo, da tudi druge države ne pomagajo in da če ne bomo pomagali, nikar ne imejmo slabe vesti. To ponazarjajo tudi primeri od (1) do (4).

Še preden je minil prvi mesec vojne v Bosni in Hercegovini, se je takole burno odzval Delov komentator:

(6) *Očitno se tako Evropa kot mi sami premalo zavedamo, da je Slovenija zdaj samostojna in mednarodno priznana država in se mora temu primerno tudi vesti. **Zakaj bi se do beguncev iz BiH obnašali drugače kot pa ostala Evropa?** Morda zato, ker smo nekoč živeli v skupni državi, ali pa, ker tako mislijo v sosednji Hrvaški? (...) Poleg tega na meji **zavračajo** tudi vojaške obveznike, ki **se skušajo pretihotapiti** čez našo mejo, da bi se tako **izognili obrambi** svoje države.*

*Skrbeti za približno 25 tisoč beguncev iz BiH in Hrvaške ni ravno lahko, saj prihajajo k nam ljudje iz nižjih socialnih slojev. **Ne gre za to, da bi jih podcenjevali**, treba pa je vedeti, da je zdravstveno stanje posameznih beguncev že tako hudo načeto, da bi utegnile izbruhniti manjše epidemije. Edina možna rešitev za nove begunce so šotori. **Teh pa ne primanjkuje niti tam, od koder so se begunci zatekli k nam. Čudno se zdi, da ljudje bežijo iz vasi zato, ker so menda v sosednji vasi nekoga ubili.** Kaže, da se nihče od njih ne zaveda, da močni propagandni aparat deluje v prid srbskim ekstremistom, ki pa se niso organizirali v takšni meri, da bi izseljena območja lahko naselili s svojimi prebivalci.*

*Čeprav se zdi takšno razmišljanje kruto, se mora naša država vendarle **zavedati stvarnih možnosti** in v njihovem okviru reševati problem begunstva. (Delo, 29. 4. 1992)*

V članku *Rubikon begunskega vprašanja*, od koder je prepisan primer (6), kar mrgoli nelogičnosti, vsiljenih sklepov, posmehovanja človeškim tragedijam in novinarske naivnosti. Ne glede na to, ali se stavek "ne gre za to, da bi jih podcenjevali" nanaša na ljudi iz nižjih socialnih slojev ali na ljudi, katerih zdravstveno stanje je slabo (oz. načeto, kot piše avtor), avtor očitno sumi, da se bo bralcu ena od teh dveh stvari zdela neprimerna, zato poudari, da pri navajanju teh značilnosti ne gre za podcenjevanje, ampak za dejstva (k temu navaja stavek "treba je vedeti"). Iz premise, da je zdravstveno stanje ljudi načeto, izpelje sklep, da utegnajo izbruhniti manjše

epidemije, nič pa ne pove o tem, ali je zdravje ljudi načeto zaradi nalezljivih bolezni, ki se širijo med njimi – kar se utegne posledično razširiti v epidemijo – ali pa se bodo “ljudje z načetim zdravjem” okužili tukaj. Kljub temu pa sklep o možnih epidemijah služi kot nova premisa, iz katere sledi sklep (predlog), da so edina rešitev za begunce šotori. Kako je avtor prišel do zaključka, da so za ljudi s slabim zdravstvenim stanjem edina rešitev šotori, iz članka ne izvemo.

Vsekakor je avtor izbral rešitev, ki naj bi nam z navideznim protislovjem (prišli so sem, kjer bi lahko bivali samo v šotorih, ki jih je dovolj tudi tam, od koder so prišli) pokazala, da begunci tu nimajo kaj početi. Toda pri tem avtor zaide v cinizem, saj s pojasnilom, da šotorov ne primanjkuje niti tam, od koder so begunci prišli, predlaga univerzalno rešitev za begunce, ki naj se, namesto da bi bežali, selijo v šotore – kot da bi ljudje bežali zato, ker nimajo več stanovanja ali hiše. Avtor članka podvomi tudi o bosenski vojni in se čudi ljudem, da bežijo, ko pa so samo *menda*, in še to v sosednji vasi (se pravi, ne ravno v domači hiši), nekoga ubili. Njihov beg naj bi bil torej posledica propagande, ne pa vojne.

Takole pa je bilo stališče poslanca Stranke demokratične prenove (danes ZLSD) in univerzitetnega profesorja dr. Leva Krefta⁴ glede sprejemanja beguncev v Slovenijo predstavljeno v dnevnem časopisu, ko je vojna v Bosni in Hercegovini trajala že skoraj leto dni:

- (7) “Postavljeni smo pred **izbiro med človekoljubjem in odgovornostjo lastne dežele** (da ne bi postali “odlagališče ostankov etničnega čiščenja”), je razmišljal podpredsednik državnega zbora dr. Lev Kreft in opozoril na dilemo, pred katero smo postavljeni: ali bomo prva država **za** trdnjavskimi zidovi razvite Evrope, spravljena na toplem in varnem, ali pa nestabilna vojna krajina in sanitarni kordon tik **pred** trdnjavskimi zidovi Evrope.” (Delo, 30. 3. 1993)

Iz dane formulacije lahko sklepamo (ker smo postavljeni pred izbiro med dvema možnostima), da se človekoljubje in odgovornost do lastne dežele izključujeta, in da če torej izberemo človekoljubje, nismo odgovorni do lastne dežele. Ker je v tekstu ponujena še dodatna (simetrična) dilema, naj bi poslušalci⁵ sklepali, da s človekoljubjem izberemo tudi “nestabilno vojno krajino”. Vrstni red danih možnosti v drugi dilemi je sicer postavljen obratno, toda iz vsebine lahko sklepamo, da gre za simetrijo med človekoljubjem in odgovornostjo do lastne dežele ter med nevarno in varno državo, pri čemer sta

⁴ Na enem od sestankov Delovne skupina za problematiko beguncev se je dr. Kreft vprašal, ali bomo zgradili zid na Karavankah ali na Kolpi.

⁵ Lev Kreft je namreč svoje stališče predstavil med parlamentarno debato.

⁶ Po uradnih podatkih (ki jih je posredoval vladni Urad za priseljevanje in begunce) je bilo v tistem času v Sloveniji največ 50.000 beguncev.

človekoljubje in nevarnost na eni, odgovornost do lastne dežele in varnost pa na drugi strani dileme. Iz avtorjeve argumentacije naj bi poslušalec potegnil implicitni sklep: ergo, človekoljubja si ne moremo privoščiti.

PRIMER: NEVARNO ŠTEVILO BEGUNCE

Naj še nekoliko podrobneje predstavim dogajanje okrog namišljenega maksimalnega števila beguncev, ki jih lahko Slovenija sprejme (kot je bilo večkrat rečeno in zapisano). Takoj na začetku vojne v Bosni in Hercegovini je oblast predstavila javnosti "podatek" o zgornji meji števila beguncev, ki je, če hočemo preživeti, ne smemo preseči, potem pa je neprestano opozarjala na presežke te "meje". Zanimivo je, da je že pred tistim, ko je Slovenija zaprla meje za begunce s prostora nekdanje Jugoslavije, uradno navajanje števila beguncev za domačo javnost redno presegalo številko, s katero je Slovenija nastopala v tujini, za vsaj 30.000. Oblasti slovenski javnosti ni bilo treba pojasnjevati, zakaj naj bi begunci v Sloveniji za državljane Slovenije predstavljali nevarnost, ker tega od nje ni nihče zahteval. Med javnostjo, mediji in politiki je obstajal tihi konsenz glede trditve, da so begunci resnična nevarnost.

Pretiravanja so presegla vsa pričakovanja, ko so dejansko število beguncev v Sloveniji presegla za več kot 100.000⁶. Tako je (skoraj leto dni kasneje, januarja 1993) na mednarodnem seminarju v Trstu govoril tudi Mirko Jelenič, generalni sekretar *Rdečega križa Slovenije*:

(8) "V času vojne na Hrvaškem in sedaj v Bosni in Hercegovini, je bilo v Sloveniji nad 170.000 beguncev. To predstavlja 8% glede na število prebivalcev v naši državi." (Prepis zvočnega zapisa s seminarja v Trstu, januarja 1993)

Tudi če bi držalo, da število beguncev s Hrvaške, sešteto s številom beguncev iz Bosne in Hercegovine, ki so v tem času bivali v Sloveniji, dosega številko 170.000 (česar se z uradnimi podatki ne da dokazati), je navajanje odstotka ceneno zavajanje. Res število 170.000 predstavlja približno 8 odstotkov od dveh milijonov, toda 170.000 beguncev nikoli ni bilo v Sloveniji istočasno. Takšno izračunavanje bi bilo podobno izračunu turistov v kaki zelo turistični deželi, kjer bi po nekajletnem seštevanju turističnih nočitev dejali, da število turistov presega število domačih prebivalcev.

Ocene niso bile niti pavšalne, ker ni bilo nikjer razloženo, kdo in kako je do njih prišel. Lahko bi bile tudi izmišljene, in na tak način so oblasti oblikovale zelo črne scenarije. Včasih se je skušalo prikazati, kot da je zaprtje meje tudi za begunce najboljša rešitev, kot je bilo zapisano v enem od vladnih poročil, za primer, da bi bilo beguncev preveč:

- (9) *“To bi povzročilo resnične motnje pri preskrbi beguncev, neugodno politično razpoloženje, dodaten pritisk na že tako premajhne možnosti države, kar pa bi imelo za posledico tudi zmanjšanje standarda pri zagotavljanju materialnih pogojev za nastanitev, prehrano, zdravstveno varstvo in izobraževanje beguncev.”*

Torej je lahko le v dobro beguncev, če jih ni preveč? Ali naj si torej mislimo, da je za Bosance bolje, če ostanejo, kjer so, kajti tukaj bi se lahko njihov standard poslabšal? Sploh pa ni jasno, kaj je mišljeno z “neugodnim političnim razpoloženjem”. Konec koncev ga je v dobršni meri kreirala kar oblast sama, ko je neprestano **opozarjala** državljane pred begunci. Tudi to, da naj bi predstavljali nevarnost, je bil v dobršni meri njen konstrukt⁷.

Da Slovenija beguncev ne more več sprejemati, je bilo pojasnjeno z “dejstvom”, da je beguncev že tako ali tako preveč⁸. Vir te trditve je bil neznan, vendar se nikomur ni zdel vprašljiv.

Dr. Ludvik Toplak, poslanec Slovenske ljudske stranke v parlamentu, danes rektor Univerze v Mariboru, se je vprašal:

- (10) *“...koliko beguncev Slovenija sploh še lahko sprejme, saj je bilo že pred časom rečeno, da jih je lahko za največ dva odstotka prebivalcev Slovenije. Zdaj jih je že več kot 70 tisoč, neuradno pa še več.”* (Delo, 19. 8. 1992)

PRIMER: MOTEČA PRISOTNOST BEGUNCEV

Vedno pa ni bilo kritično samo število beguncev, pač pa že begunci *per se*. Predstavnik enega od begunskih centrov je dejal:

- (11) *“...Naša posebna težava je že lokacija centrov – tisti v samskih domovih je tik ob cesti in je nadzor zelo otežen, drugi v kasarni pa je čisto blizu PTT centra in vse bolj moteč za okoliške stanovalce. Ob vsem tem*

⁷ Seveda so pomagali tudi novinarji. Primer iz Slovenca, 7. 5. 1992: “Slovensko vodstvo bo moralo poleg humanitarnosti in diplomacije upoštevati tudi svoje ljudstvo.”

⁸ Kot primer nam lahko služijo naslednje trditve: “V Republiki Sloveniji so izčrpane vse možnosti za nameščanje in oskrbo začasnih beguncev, zato jih Slovenija v prihodnje ne more več sprejemati.” (Information on needs...) “V Sloveniji so napolnjene vse razpoložljive nastanitvene zmožnosti.” (Dnevnik, 21. 8. 1992) “Breme, ki ga veliko število začasnih beguncev predstavlja za našo državo, je že zdavnaj preseгло njene objektivne možnosti, zato že od 10. avgusta 1992 ne podeljujemo več statusa začasnega begunca, kljub temu, da še vedno pribeži določeno število prebivalcev z ogroženega območja na naše ozemlje.” (Iz govora direktorja Urada za priseljevanje in begunce na seminarju v Trstu, januarja 1993)

pa smo v Mariboru, kot kaže edini v Sloveniji, na izrednem udaru muslimanskih organizacij, ki bi rade tu naredile nekakšen islamski center kot povezavo med centroma v Zagrebu in na Dunaju." (Plus, avgust 1992)

V Postojni so v eni od srednjih šol odprli poseben oddelek za bosenske dijake. Zakaj? V časopisu smo lahko prebrali:

(12) *Begunski učenci niso mogli prisostvovati pouku v običajnih razredih, ker so razredi prepolni ali pa bi vključitev tolikšnega števila begunskih učencev preveč spremenila strukturo učencev. Zato so organizirali oddelek samo za begunske učence in v sredo pričeli s poukom.* (Primorske novice, 22. 10. 1993)

To lahko razumemo tako, da so nekateri razredi prepolni, v nekaterih pa bi vključitev tolikšnega števila beguncev preveč spremenila "strukturo učencev". Nič ni rečeno o tem, kaj naj bi "struktura učencev" pomenila in v kakšnem smislu bi sprememba vplivala na učence (verjetno dosedanje in ne begunske) ter zakaj naj bi bila spremenjena "struktura" razlog, da begunski otroci ne morejo obiskovati običajnih razredov. Kajti "struktura učencev" se spremeni ob vsakem novem otroku, ki pride v razred, saj se, če nič drugega, nujno spremeni številčno razmerje med dečki in deklicami.

Da so begunci (v tej deželi) moteči že sami po sebi, nam pokaže tudi naslednji primer. Pozimi 1993 so zaprli enega od begunskih centrov (na Hrušici pri Jesenicah). V *Uradu za priseljevanje in begunce* so takole pojasnili vzroke po njihovem mnenju nujnega zaprtja centra in preselitve beguncev:

(13) *"Center leži neprimerno blizu mejnega prehoda Karavanke, ogrevanje bi bilo možno samo z elektriko, kar bi bilo predrago, Jesenice z okolico so že močno obremenjene z begunci, ki prebivajo pri družinah, barake, v katerih zdaj prebivajo begunci, pa so bile že pred njihovo začasno naselitvijo določene za rušitev..."* (Večer, 4. 11. 1992)

Preverimo naslednje: če bi bili prostori resnično neprimerni – in v to, da so, nas navaja trditev, da so bili že pred tem določeni za rušenje – potem bi bilo navajanje drugih vzrokov povsem nepotrebno. Ker pa se navajajo tudi vzroki, ki se nanašajo na samo fizično prisotnost beguncev, lahko sklepamo dvoje: ali trditve o neprimernosti ne držijo (povsem) ali pa

držijo, vendar se govorniku zdi, da se naslovniku (bralcem) ne bodo *zdeli zadostni*, ker standard bivanja beguncev ni dejavnik, ki bi lahko odločal o tem, kje naj bodo begunci nastanjeni. V obeh primerih se je zdelo govorniku potrebno izreči o **neprimernosti same prisotnosti beguncev** na določenem kraju. Vendar, kaj naj bi pomenil argument “neprimerno blizu mejnega prehoda”? Da bi begunci lahko pobegnili? Tega bi bili očitno veseli (saj tekst nadalje pravi, da so Jesenice “močno obremenjene z begunci”). Povedano drugače: bližina meje pomeni bližino ceste, saj je bil ta center postavljen tik ob mednarodni cesti Beljak–Ljubljana, blizu vhoda v predor pod Karavankami. Vsiljeni sklep je torej očitno: begunci so bili (po mnenju predstavnika *Urada za priseljevanje in begunce*) preveč na očeh⁹.

⁹ Direktor Urada za priseljevanje in begunce je pojasnil, čigava je bila ideja o zaprtju centra: “Jesenice so nakazale na ta problem. Tudi od drugod so prišli namigi, da je situacija zelo neprimerna. Barake so bile predvidene za rušenje. Po drugi strani pa – res je, predor je tam. Na nek način je to naša glavna povezava z Zahodom in res se mi ne zdi najbolj primerno...” (Mladina, november 1992)

Kaj naj bi pomenila “močna obremenjenost z begunci”, o kateri je bil govor v primeru (13), morda pojasnjuje tale časopisni članek:

- (14) “...Ti begunci namreč povzročajo vse več nereda, motijo navade v mestu ter v posameznih šolskih in športnih objektih – **skratka** povzročajo naraščanje nacionalnih napetosti na Jesenicah, ki bi glede na veliko število prebivalcev iz drugih republik bivše Jugoslavije utegnile dobiti večje razsežnosti. Povsem racionalne razlage ti strahovi prebivalcev sicer nimajo, saj tudi doslej begunski center ni skrbel za druge begunce. **Res pa je**, da je na Jesenicah vse več **konfliktov z nacionalnimi razsežnostmi, grožnje z bombami** pa se že spreminjajo v resničnost. Tako so prejšnji teden **neznanci razdejali bife** Čedo in prodajalno, **nasilje v mestu se veča** in čas bi bil, da bi minister Bavčar skupaj z Uradom za begunce razmislil, **kako nadzirati tiste begunce**, ki živijo pri družinah. Preden bo prepozno.” (Večer, 4. 11. 1992)

Zelo zanimiva je špekulacija, ki se v navedenem tekstu skuša prikazati kot dejstvo: vse več *konfliktov z nacionalnimi razsežnostmi – grožnje z bombami se spreminjajo v resničnost – neznanci razdejali bife – kako nadzirati begunce*. Ker neznanci nastopajo med “nacionalnimi razsežnostmi” in “begunci”, bralca napeljujejo na domnevo, da so neznanci Bosanci, kar pa seveda ni nikjer eksplicitno zapisano. Iz članka tudi ni jasno, kakšne navade v mestu naj bi motili begunci in kakšen nered naj bi povzročali, a kljub temu si je pisec drznil povleči sklep – po njegovem mnenju pa le povzeti, k čemur nas navaja

besedica "skratka" – da begunci povzročajo naraščanje nacionalnih napetosti. Nejasen je tudi pomen naslednjega stavka. Pisec najprej razloži, da strahovi prebivalcev nimajo racionalne razlage (kateri strahovi? Pisec prej govori o "dejstvih"). Racionalne razlage pa naj ne bi imeli, "saj tudi doslej begunski center ni skrbel za druge begunce". Pričakujemo razlago, zastavi pa se nam le novo vprašanje: kakšno zvezo ima skrb begunskega centra za ostale begunce s strahovi prebivalcev? Odgovor nam dobesedno vsili kar članek sam, in sicer s podmeno, da so za nasilje krivi begunci, ki jo pisec podkrepi s pozivom ministru za notranje zadeve.

DELO

Odnos do beguncev je bil v določenih primerih popolnoma enak kot odnos do ljudi drugih narodnosti v Sloveniji na sploh. Trditve so izhajale iz tihe podmene, da smo vsi Slovenci enakega prepričanja, ki ga ni potrebno postavljati pod vprašaj: da so ljudje drugih narodnosti v večjem številu za nas *nevarni*.

Vendar pa so bili begunci, če jih primerjamo z ostalimi tujci, specifični v posebnem segmentu. Metaforično rečeno: domačinom niso "jemali" dela, ampak denar. T. i. začasni begunci iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji namreč nimajo pravice delati za plačilo (kot vsi drugi ljudje, vključno s tujci), izjema so le tisti begunci, ki opravljajo takšna ali drugačna dela za druge begunce, npr. kot učitelji ali medicinske sestre. Naj kot razlago, zakaj begunci ne smejo delati, navedem citat iz govora direktorja *Urada za priseljevanje in begunce* na posvetu v Trstu, januarja 1993:

- (15) *"Čas bivanja začasnih beguncev v Republiki Sloveniji se podaljšuje, zato je vse bolj čutiti potrebo po zapolnitvi prostega časa. Znano je namreč, da začasni begunci po določenih mednarodnih konvencij ne morejo biti zaposleni, zato tudi pri nas nimajo te možnosti. Zaposleni so lahko le v okviru zbirnega centra, ne pa tudi zunaj. Organizacija življenja in dela v zbirnih centrih Urada za priseljevanje in begunce je zasnovana tako, da se poskušajo začasni begunci čimbolj zaposliti v smislu odgovorne skrbi zase in za druge ter razbremenitve psihosocialne napetosti."*

Cinično je govoriti o prostem času beguncev, saj je čas ena redkih stvari, ki je imajo begunci v izobilju. A pustimo to ob strani. Dobesedno je bilo rečeno: **znano je**, da začasni begunci po določenih mednarodnih konvencij ne morejo biti zaposleni.

To sicer je postalo *znano* državljanom Slovenije, vendar ne drži. Prvič nikoli ni bila navedena niti ena mednarodna konvencija, ki naj bi o tem govorila, drugič pa v mednarodnih aktih niti kakršnih koli slovenskih zakonskih aktih sploh ni opredeljen termin začasnega begunca.¹¹ Da so t.i. začasni begunci v Sloveniji brez pravnega statusa, je potrdil novi direktor *Urada za priseljevanje in begunce*: “Dokument, ki ga imajo begunci sedaj, nima značaja upravne odločbe, **ker nima temeljev v pravnih aktih**,...”(...) “Begunci so samo registrirani, nimajo pa statusa. Status so zgolj *de facto* pridobili s prestopom državne meje. S kartončkom so samo upravičeni do določenih ugodnosti, recimo do zdravstvenega zavarovanja.” (Mladina, št. 16, 19. 4. 1994)

ČLOVEKOVE PRAVICE BEGUNCEV (SVOBODA GIBANJA)

Vlada Republike Slovenije je v enem od svojih poročil zapisala, da se je begunska politika v Sloveniji oblikovala in realizirala v skladu z načeli mednarodnega humanitarnega prava in s priporočili Visokega komisariata Združenih narodov za begunce. Drugi člen Četrtega protokola, ki se nanaša na Evropsko konvencijo (in je del mednarodnega humanitarnega prava), pravi, da ima vsakdo, ki je na določeno ozemlje prišel, pravico do svobode gibanja na tem ozemlju, to pa zahteva tudi Univerzalna deklaracija o človekovih pravicah. Tujcem lahko svobodo gibanja v Sloveniji omeji samo vladni odlok, vendar mora za izdajo takega odloka obstajati razlog. Skladno s predpostavko, da begunci povzročajo težavo že samo s tem, da obstajajo, je Slovenija omejila njihovo gibanje, in to brez kakršnega koli odloka. Predstavniki *Urada za priseljevanje in begunce* takole pojasnjuje omejitve gibanja:

- (16) “Vodstvom zbirnih centrov pa smo priporočili, naj **izhod beguncev le uskladijo z lokalnimi razmerami**. Na Blokah, denimo, je nastanjenih več beguncev, kot je domačinov, zato ne bi bilo primerno, **če bi se vsi tamkajšnji begunci naenkrat pojavili** v kraju.” (Večer, 31. 7. 1993)

Kako naj razumemo tako argumentacijo? Kaj bi sploh lahko pomenila uskladitev izhoda *beguncev* in *lokalnih razmer*? Med lokalne razmere bi lahko šteli kulturne prireditve v nekem kraju. V majhnem kraju je, denimo, malo kulturnih prireditev, kar bi pomenilo, da bi bilo pri velikem zanimanju zanje težko uskladiti ponudbo in povpraševanje. Da ne gre za tovrstno

uskladitev, nam pojasnjuje drugi stavek v primeru (16), od koder izvemo, da gre zgolj za *številčno uskladitev* lokalnih prebivalcev in beguncev. Slednjih naj očitno ne bi bilo preveč; oziroma vsaj ne več kot domačinov. Zakaj ne, tega tudi iz nadaljevanja članka ne izvemo. Domnevamo lahko, da gre – podobno kot v primerih (11), (12), (13) – za to, da so begunci moteči že samo zato, ker pač so.

V enem od begunskih centrov so omejitve svobode gibanja skušali utemeljiti s pomočjo dokazljive identifikacije begunca:

- (17) “*Nihče jim ne brani, da bi zapuščali zidove vojašnice, potrebujejo pa – dovolilnico... In če jih kdo legitimira, je dovolilnica njihov edini dokaz, odkod so.*” (Večer, 29. 5. 1993)

Lahko bi rekli tudi preprosteje: beguncem sicer ni prepovedano zapuščati begunskega centra, vendar jim praviloma tudi dovoljeno ni. Pravilo se lahko spremeni samo v izjemnem primeru, ko beguncem s pomočjo dovolilnice izrecno omogočijo izhod iz centra. Trditev, da je dovolilnica za begunca iz begunskega centra identifikacijski dokument, seveda ne vzdrži. Šlo je namreč za dovolilnico za enkratni izhod. V mnogih begunskih centrih je bil tak izhod omejen na eno ali nekaj ur. Sploh pa so dovolilnice za izhode veljale izključno za begunce v begunskih centrih. Begunci, ki so bivali v zasebnih domovih, takih dovolilnic niso potrebovali, pa tudi dokumentov niso imeli nič drugačnih od beguncev v centrih – če so jih sploh imeli.

Tako imenovani ”registrirani” begunci so imeli izkaznico *Rdečega križa*, toda begunci v zbirnih centrih je niso smeli imeti pri sebi, ampak so bile te izkaznice shranjene “na varnem”, v prostorih uprave centrov. Če bi uprave teh centrov res želele, da bi begunci dokazali svojo istovetnost (če bi to, denimo, zahtevala policija), bi jim lahko izročile izkaznice, ki so bile izdane na njihovo ime – pa čeprav niso imele značaja javne listine (da niti ne omenjamo posebej, kakšna je pravna veljavnost dovolilnice za izhod iz begunskega centra – nična!).

Oglejmo si še en primer dovoljenih izhodov s pomočjo dovolilnic, tokrat iz Veržeja:

- (18) “*Ker ni z begunci nobenih težav in ni pritožb krajanov Veržeja, vodstvo centra nič kaj pretirano ne omejuje njihovega gibanja. Res se mora vsak, ki hoče v vas, prijaviti dežurnemu, vendar jih ti vedno pustijo iz centra. Begunci lahko potujejo tudi v Ljutomer, vendar za tja že morajo dobiti dovolilnico...*” (Delo, 15. 2. 1993)

Začuda je ne-svoboda gibanja beguncev zmotila le malokoga. V skladu z 22. členom *Zakona o tujcih* bi vlada gibanje tujcev lahko omejila z odlokom, in sicer zaradi varovanja javnega reda in miru, seveda če bi za to imela tehten razlog¹². Vendar pa vlada takega odloka ni niti pripravila. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin je predsedniku vlade poleti leta 1992 poslal pismo, v katerem ga je pozval, naj uredi zadevo tako, da beguncem ne bo kratena osnovna človekova pravica – pravica do svobode gibanja. Po letu dni je predsednik vlade na (novinarsko) vprašanje, zakaj niso odgovorili, odvrnil: “*Da nismo odgovorili? Se bom pozanimal.*” In pri tem je tudi ostalo.

V nekaterih centrih so begunci torej za izhod potrebovali dovolilnice, v drugih pa ne. V Sloveniji, državi, kjer sta načelo enakosti pred zakonom in pravica do nediskriminacije zapisani v ustavi, je bila svoboda gibanja beguncev potemtakem odvisna od posameznega upravnika begunskega centra, ki je imel glede tega izključne kompetence¹³.

V Sloveniji se je zdelo tako zelo normalno, da begunci nimajo zagotovljene svobode gibanja, da je ponekod že občasen umik te prepovedi veljal za dejanje dobronamernosti:

- (19) “*Seveda pa si vsi skupaj žele izhod iz begunskega centra, v katerem so precej utesnjeni. Medtem so že uredili, da lahko gredo v mesto za **dve uri na teden, vendar** največ v skupini do deset oseb. Za vsak izhod seveda dobe dovolilnico.*” (Delo, 10. 2. 1993)

Naj še enkrat ponovim: v državi, kjer po splošnem prepričanju spoštovanje človekovih pravic ne bi smelo biti nikoli postavljeno pod vprašaj, so odrasle ljudi ponižali do te mere, da so jim **dovolili** vsak teden zapustiti zidove begunskega centra za dve uri! Kot da bi šlo za zapornike. Da so bili s tem (tisti, ki so to uredili, in očitno to niso bili begunci) zadovoljni, nam pove stavek: “medtem so **že** uredili, da...” Avtor zadovoljstvo omeji z veznikom “vendar”, ko prizna, da gre vendarle za dvojno omejitev, in sicer časovno (dve uri tedensko) in številčno (največ deset oseb hkrati).

ZAHTEVA PO HVALEŽNOSTI

Ves čas, odkar so bosenski begunci v Sloveniji, uradne inštitucije in mediji trdijo, da smo zanje dobro poskrbeli. “Dobro poskrbeli” naj bi po splošnem prepričanju (Slovencev)

pomenilo: Nudili smo streho nad glavo več kot 70.000 beguncem. Zagotovili smo jim tri (dva) obroke dnevno, otrokom pa tudi sadje in mleko. Enkrat mesečno (tedensko) jim delimo higienske pripomočke, njihov prosti čas poskušamo animirati s pomočjo skupin prostovoljcev, ki redno prihajajo v center. Stisko jim pomagajo premagovati skupine za psihosocialno pomoč. (Kdo ve, kaj si o tovrstni pomoči mislijo tisti, ki so jim te stvari in dejavnosti namenjene?)

Begunci so tako postali pojem za nemočno skupino ljudi, ki ni sposobna skrbeti sama zase, saj npr. beguncem v t. i. zbirnih centrih ni dovoljeno niti to, da bi si sami skuhalo kosilo. Kljub temu, da so Bosanci želeli kuhati sami, tega niso smeli, kajti v begunskih centrih so se (iz naslova javnih del) zaposlili slovenski državljani, ki so kuhali hrano po slovenskem okusu. V izjemnih primerih so v kuhinjah begunskih centrov begunci enkrat tedensko lahko pripravljali burek! Seveda Bosanci s slovensko kuhinjo često niso bili najbolj zadovoljni, a vsako negotovanje beguncev glede prehranjevanja je naletelo na silno neodobravanje, na očitiranje nehvaležnosti, ki jo kažejo *ravno tistim*, ki bi jim radi pomagali. Slovenci so pričakovali, da bodo Bosanci hvaležni dobresedno za vsako drobtinico kruha, ki jo bodo dobili v Sloveniji. Za ilustracijo si oglejmo naslednji primer:

(20) *“Zgodilo se je, da so tik pred kosilom delili čokolado, potem pa nihče ni hotel jesti...”* (Večer, 31. 7. 1993)

Očitno se avtorju članka zdi, da bi begunci morali pojesti kosilo, ker pa so jedli čokolado, meni, niso jedli kosila. Dana dejstva seveda lahko povežemo na različne načine. Zato da kdo – v tem primeru begunci – ne je kosila, ampak čokolado, je lahko več vzrokov, možno je, npr., da begunci niso bili lačni (novinar namreč samo sugerira, da so begunci pojedli čokolado, eksplicitno pa tega ne zapiše), da so dobili za kosilo hrano, ki je muslimanski begunci zaradi religioznih zapovedi ne smejo jesti, ali celo kaj tretjega. Avtor pa je izpeljal prav sklep, ki beguncem pripiše nehvaležnost, vendar je za kredibilnost svojega sklepanja zapisal premalo.

Naj navedem še nekaj primerov, kjer je beguncem očitano, da hrane, ki jo dobijo pri nas, nimajo radi, bodisi ker je preveč bodisi ker ni po njihovem okusu:

(21) *“Nekaj nediscipline jim [upravniki begunskega centra] očita pri prehrani, saj ne jedo vsega, včasih obroke puščajo, denimo polento z golažem, ali pa odnesejo jedi v barako, kjer si na skrivaj tudi skuhamo kakšne priboljške po svojem okusu...”* (Delo, 10. 2. 1993)

Ker je nedisciplina iz primera (21) neposredna posledica dejstev, da beguncem ni všeč slovenska hrana (saj je kot primer hrane, ki je ne jedo, navedena ravno polenta z golažem) in da si hrano po svojem okusu kuhajo na skrivaj, lahko sklepamo, da bi bil upravnik zadovoljen z disciplino beguncev, če le-ti ne bi jedli hrane po svojem okusu. Zakaj je disciplina višje vrednotena od dobrega počutja beguncev, tega iz članka ne izvemo.

- (22) *“Dejal je [vodja begunskega centra], da so bili domačini večkrat ogorčeni zaradi dejstva, da je na dvorišču ob teharskem begunskem centru ležal kruh, tudi jogurti.”* (Delo, 15. 2. 1993)

Ker nezadovoljstvo ob centru živečih domačinov iz primera (22) navaja vodja begunskega centra, nam avtor članka s tem vsiljuje sklep, da za omenjeno nezadovoljstvo zaradi neprimerne ravnanja s hrano, ki je ležala na tleh, niso odgovorni upravniki ali kuhinjsko osebje, ki bi odvečno hrano zavrglo, pač pa begunci. Povsem enako lahko trdimo za primer (23):

- (23) *“Po besedah vodje Darka Blažiča so zmanjšali količino kruha, da ga ne mečejo več v smeti...”* (Delo, 16. 2. 1993)

Pravi biser pa je naslednji primer:

- (24) *“Glede na to, kako se do hrane vedejo pribežniki, ki so v begunskem centru v Stari Fužini v Bohinju, bi lahko rekli, da le redko pomislijo na svoje rojake, ujete v mrazu in lakoti... Ob zahtevi neke italijanske zdravnice, **naj bi bilo pri obrokih tudi dovolj sadja, pa le težko ostanejo pri določenem znesku 500 tolarjev na dan.** S hrano so veliki problemi. Begunci imajo tri obroke dnevno, **sleherni dan meso in vsak otrok dobi po dva litra mleka na dan.** Zato ni čudno, da **veliko hrane ostaja, kruh leži tudi po hodnikih, prav tako švicarski sir.** Vsaj delno je to povezano tudi z dejstvom, da imajo 15 družin, katerih možje oziroma očetje so zaposleni v Sloveniji. Center je predlagal, naj bi tem delavcem trgali pri plači denar za stroške njihovih svojcev, vendar ni predloga nihče upošteval. Tako imajo nekateri razmeroma dovolj denarja, hrana pa roma v pomije. Bistvo problema je verjetno v splošnem odnosu do pomoči, pa tudi do dela.”* (Delo, 13. 2. 1993)

Glede hrane oziroma količine hrane, ki jo begunci dobivajo, se v članku pojavita dve nasprotujoči si trditvi: avtor najprej trdi, da za sadje ni dovolj denarja (če bi ga kupili, bi presegli znesek 500 tolarjev), nato pa navaja, da je hrane preveč in da ostaja. Namesto da bi iz tega sklepal, da gre očitno za slabo organizacijo prehrane (ker nečesa kupijo preveč, drugega pa premalo), sklepa, da je dejstvu, da hrana ostaja, vzrok neprimeren odnos beguncev do hrane (čeprav je težko reči, kaj naj bi pomenil neprimeren ali slab odnos do hrane, ki je pač življenjskega pomena za vsakogar; avtor je verjetno tudi na začetku odlomka (24) mislil na po njegovem mnenju neprimeren odnos do pomoči, ki so je begunci deležni v Sloveniji – kar omeni tudi na koncu), ne pa za preprosto dejstvo, da hrana ostaja, ker je je preveč in je begunci ne morejo pojesti. Ker avtor iz podatka, da hrana ostaja, sklepa, da se begunci v Sloveniji ne zmenijo za rojake, ki so ostali v vojni (oziroma, kot pravi novinar, “ujeti v mrazu in lakoti”), lahko iz tega sklenemo samo eno: po piščevem mnenju bi morali bosenski begunci v Sloveniji pojesti odvečno hrano namesto svojih rojakov, ki so ostali v Bosni!

ŠOLA – GETO

Slovenija je ratificirala različne mednarodne sporazume, od Deklaracije o človekovih pravicah do Konvencije o otrokovih pravicah, in zatorej tudi v Sloveniji načeloma velja, da je vsak begunski otrok najprej otrok in šele nato begunec. To seveda dalje implicira, da se ima vsak otrok pravico izobrazovati, celo več, šoloobvezen je vsak otrok med sedmim in petnajstim letom oziroma do zaključka osnovnošolskega izobraževanja.

Tudi bosenski begunci se šolajo, vendar z določenimi omejitvami.

Takole so povedali na *Ministrstvu za šolstvo in šport*:

(25) “Vendar za uresničevanje omenjenega Šrealizacijo osnovnošolskega programa za bosenske begunce] naša država nima potrebnih sredstev, zato bo ministrstvo predlagalo vladi, da sprejme odločitev o skrajšanem izobraževalnem programu zgolj ob zagotovljeni finančni pomoči iz tujine.” (Večer, 21. 8. 1992)

Po *Dokumentu Združenih narodov o beguncih* iz leta 1961 je vlada, ki nudi zatočišče, dolžna zagotoviti šolanje otrok. Seveda je tudi *Združenim narodom* jasno, da slaba ekonomska

situacija lahko prepreči izvajanje tega načela – toda kot piše v *Priročniku za delo z begunci*, ki ga je izdal *Visoki komisariat Združenih narodov za begunce* leta 1988, velja to predvsem za dežele v razvoju, kamor Slovenija same sebe ne prišteva.

Šestindvajseti člen *Deklaracije o človekovih pravicah* navaja, da ima vsakdo pravico do izobraževanja, da mora biti to izobraževanje brezplačno vsaj na osnovni stopnji in da mora biti osnovno šolanje obvezno. Leta 1966 je *Izvršni odbor UNHCR* uporabil ta člen pri pojasnilu, da je **izobraževanje pravica, ki jo imajo tudi begunci**. *Visoki komisariat* mora zagotoviti, da vsi begunci obiskujejo osnovno šolo ustrezne kakovosti, ki spoštuje in upošteva njihovo kulturno identiteto. Priporočila Unesca tudi pravijo, da mora biti otrok v osnovni šoli v času *prvega* leta bivanja v tujejezičnem okolju deležen pouka v materinščini, sicer ne pridobiva znanja. To priporočilo je Slovenija spoštovala – a žal ne samo prvo leto bivanja begunskih otrok v Sloveniji, pač pa tudi kasneje. Še več: bosenski otroci niso obiskovali pouka samo v posebnih razredih, ampak v nekaterih primerih tudi v **čisto posebnih poslopih**.

(26) “*Kmalu spomladi bo 157 otrok od šestega do štirinajstega leta začelo obiskovati šolo v čisto novem poslopiju v krogu zbirnega centra.*” (Republika, 10. 2. 1993)

Sto sedeminpetdeset otrok bo torej obiskovalo pouk, ki bo potekal v njihovem maternem jeziku. Vendar so (oziroma so bili) begunski otroci od slovenskih tudi fizično ločeni. Pri iskanju trajne rešitve za begunce v Sloveniji sta se od treh možnosti: vrnitve v deželo, od koder so pribežali, odhoda v tretjo deželo in trajnega bivanja v deželi, v katero so pribežali, kot možnost omenjali samo prvi dve. Razlaga sicer ni vzdržala, bila pa je takale: Begunci v Sloveniji so začasni, zato ker bodo odšli, in odšli bodo zato, ker so samo začasni. Če naj bi se zares vrnili ali odšli kam drugam, je bila graditev posebnih šolskih poslopij povsem neracionalna, kajti če bi šlo za resnično začasne begunce, potem se ne bi splačalo hkrati trošiti denarja za povsem novo šolo in obenem zatrjevati, da primanjkuje denarja za izobraževanje beguncev. Če pa begunci ostanejo, jih nima nobenega smisla zapirati v posebne šole, kjer se otroci ne morejo naučiti niti jezika (širšega) okolja, v katerem bivajo, saj pouk poteka v bosenskem jeziku. Bosenski otroci pa so se v begunskih šolah slovenščine učili le kot drugega tujega jezika.

Na podlagi dejstva, da so bosenske otroke fizično ločevali od slovenskih, lahko sklepamo, da je bilo šolanje bosenskih

beguncev neka vrsta tihe getoizacije, ki je potekala pod krinko nasprotovanja lokalnega prebivalstva beguncem v slovenskih šolah. To se je v resnici zgodilo samo v enem primeru, za katerega velja, da je izjemen, in kjer so starši otrok iz lokalne šole nasprotovali temu, da bi v istih prostorih, kjer sedijo njihovi otroci dopoldan, popoldan sedeli bosenski otroci. Njihov argument je bil naslednji:

- (27) *“Otroci [begunski] so bili morda zdravstveno pregledani, vendar pa je znano, da ne po slovenskih standardih in ne tako, kot naši otroci. Dokler ni izvidov, da je njihovo zdravstveno stanje b.p., prav tako kot zdravstveno stanje njihovih učiteljev, se o tovrstnih možnostih sploh ne nameravamo resno pogovarjati. Vemo, v kakšnem zdravstvenem stanju, žal, begunci so...
...Naša šola ima slabšo opremo, manj in slabša učila kot druge v občini. Je to vzrok, da nam hočete strpati v objekt begunce? Ker šole ni tako škoda? Torej se zavedate, da gre za drugačno civilizacijsko in kulturno raven ter vedenjski vzorec. Ne dovolimo, da bi bili naši otroci pod isto streho kot begunski, če so v drugih krajih lahko ločeni...”* (Iz pisma staršev Ministrstvu za izobraževanje in šport, objavljenega tudi v Dnevniku, 4. 1. 1992)

Avtorji pisma ministrstvu zastavljajo vprašanje, ali je slabša oprema šole vzrok, zaradi katerega naj bi begunci obiskovali pouk ravno v tej šoli. Nanj si tudi kar sami pritrtilno odgovorijo in izpeljejo implicitni sklep o drugačni (nižji!) civilizacijski in kulturni ravni bosenskih begunskih otrok.

Še en primer razlage, čemu getoizacija:

- (28) *“Za pouk v centru so se odločili predvsem **zato, ker sta obe črnomaljski šoli oddaljeni od begunskega centra** in bi za begunce morali organizirati dodaten prevoz.”* (Dnevnik, 26. 11. 1992)

Otroci iz begunskega centra bi morali hoditi v šolo izven begunskega centra, v Črnomlju, ki je v resnici majhen kraj. Toda nekateri otroci so vseeno morali hoditi v šolo na drug konec mesta: vendar ne otroci, ki so bili nastanjeni v begunskem centru, ampak otroci begunci, ki so živeli pri sorodnikih ali prijateljih v mestu. Ti so namreč morali prihajati v begunsko šolo v zbirni center – in ne v katero od lokalnih šol. Vendar zanje niso organizirali nobenega posebnega prevoza! Zanimivo je, da se piscu zdi razlog, da bi otroci iz

begunskega centra morali hoditi v "oddaljeno" lokalno šolo, zadosten, medtem ko dejstvo, da bodo v oddaljeni center pešačili begunci, ki niso nastanjeni v begunskem centru (morda stanujoči ravno poleg lokalne šole), nima nobene teže, čeprav gre za simetričen položaj.

Iz poročila *Ministrstva za šolstvo in šport* o izobraževanju begunskih otrok lahko izvemo, zakaj naj bi po njihovem (po mnenju pristojnega ministrstva) bosenski otroci begunci ne obiskovali lokalnih osnovnih šol:

- (29) *"Otroci niso integrirani v naše osnovnošolske programe, kajti takšna integracija bi pomenila prvi korak k asimilaciji teh otrok. S poukom, ki poteka v njihovem materinem jeziku, se ohranjata nacionalna in kulturna identiteta otrok in psihični stres, ki bi ga nanje imel prihod v tuje okolje, je zmanjšan na minimum. Poleg tega se bodo otroci po vrnitvi v domovini na ta način lahko vključili v normalno življenje."*

Integracija v nasprotju z asimilacijo navadno pomeni ohranjanje kulturne identitete in hkrati adaptiranje posameznika na realno vsakodnevno življenje v drugem okolju. V konkretnem tekstu (29) ni mišljena tovrstna integracija, ampak zgolj vključevanje otrok v slovenske osnovnošolske programe. In zakaj naj bi tovrstna integracija pogojevala asimilacijo? Asimilacija je dolg proces, v katerem posamezniki ali skupine popolnoma prevzamejo navade, vrednote, obnašanje, skratka način življenja družbe, v kateri živijo. Navadno gre za proces, ki traja dolgo. Verjetno je, da se otroci ne bi asimilirali v letu ali dveh. Če zares verjamemo, da begunci tukaj ne bodo ostali prav dolgo, potem je ravno zaradi dolžine procesa asimilacije argumentacija nesprejemljiva. Zaradi načina argumentacije v prvi povedi lahko tudi sklepamo, da asimilacija za avtorja sestavka ni zaželjena (sicer bi bil prvi korak storjen, se pravi, otroci bi bili vključeni v "naše osnovnošolske programe"). In ker asimilacija ni zaželjena, lahko sklepamo, da otroci (po mnenju avtorja teksta) tukaj ne bodo ostali dolgo. Toda kako dolgo bodo ostali? Iz naziva "začasni begunec" ne moremo ničesar sklepati. (Kajti begunci so začasni, ker tukaj ne bodo ostali dolgo, in tukaj ne bodo ostali dolgo, ker so začasni.) Zato si moramo postaviti vprašanje: kaj pomeni začasnost? Gotovo pomeni *ne za vedno*. Toda kaj še? Kako dolga je lahko začasnost? Videti je, da je odločitev politična. Začasnost je relativen pojem in se vedno uporablja v odnosu do nekega drugega termina opredelitve časa. Mogoče bi v primeru bosenskih beguncev lahko rekli, da začasnost pomeni: "dokler traja

vojna v Bosni in Hercegovini". Toda to nam ne bi pomagalo, ker sploh ni nemogoče, da bi ta začasnost pomenila časovno pomemben del življenja bosenskega begunca. Glede otrok to že lahko trdimo.

Če pa bodo otroci ostali tukaj več kot le začasno, potem jim ostanejo le tri možnosti: ali se integrirajo ali asimilirajo oziroma delno integrirajo in delno asimilirajo (se pravi, da nekatere vrednote, navade ipd. obdržijo, druge pa zamenjajo z novimi iz okolja). Četrta možnost je samo še – geto.

Integracija in asimilacija namreč nista niti enaka niti izključujoča se pojma. Medtem ko integracija vključuje ohranitev kulturne identitete, asimilacija obsega pridobitev nove kulturne identitete. Ne moremo torej sklepati, da asimilacija v vsakem primeru sledi integraciji. Lahko, toda ne nujno.

Trditev iz drugega stavka primera (29) (o minimalnem stresu zaradi prihoda v drugo okolje) pa bi vzdržala edinole v primeru, da bi otroci živeli kolikor toliko normalno življenje, da bi hodili v šolo kot vsi drugi otroci. Kajti šola v begunskem centru pomeni, da je otrokov svet omejen z mejami begunskega centra, recimo kar pošteno – begunskega taborišča, kljub temu, da je bila uporaba tega izraza pri ljudeh, ki so se po dolžnosti ukvarjali z begunci, nezaželena. V priročniku *Delo z begunci in iskalci azila* lahko na strani 44 preberemo: "Izgleda, da begunci, ki so bili dolgo časa v taboriščih – pet, šest, včasih celo sedem let – znotraj umrejo. Izgubili so vse – družino, deželo, kulturo... nenadoma spoznajo, da niso nihče... da zanje ni prihodnosti – da jih nihče ne želi." Nekateri bosenski begunci živijo v begunskih centrih že od leta 1992, od začetka vojne v Bosni in Hercegovini. Njihova vrnitev domov pa se kar naprej približuje in odmika.

MARJETA DOUPONA HORVAT je diplomirana novinarka. Od jeseni leta 1993 je zaposlena kot mlada raziskovalka na Centru za diskurzivne študije Inštituta Studia Humanitatis. Ukvarja se z logiko in argumentacijo v jeziku, še posebej v interkulturnem komuniciranju.

LITERATURA:

- BLOMMAERT, J. in VERSCHUEREN, J.: *The Role of Language in European Nationalist Ideologies*, Pragmatics, zv. 2, št. 3.
- BLOMMAERT, J. in VERSCHUEREN, J.: *The Pragmatics of Minority Politics in Belgium*, Language in society, 20, Cambridge University Press.
- FISHMAN, JOSHUA A. (1989): *Language and ethnicity in Minority Sociolinguistic Perspective*, Multilingual Matters LTD, Clevedon.

- GIDDENS, Anthony (1985): **The Nation state and Violence**, University of California Press, Berkley, Los Angeles.
- GREENFELD, Liah (1993): **Nationalism – Five Roads to Modernity**, Harvard University Press, Cambridge, London.
- McQUAIL, Dennis (1987): **Mass Communication Theory**, Sage Publications, London.
- RIZMAN, Rudi (1979): **Študije o etnonacionalizmu**, zbornik, Krt 79, Ljubljana.
- SCHAESSINGER, Philip (1985): **Media, Nation and State**, Sage Publications, London.
- SEARLE, John R. (1979): **Expression and Meaning**, Cambridge University Press, Cambridge.
- VERSCHUEREN, Jef (1985): **International News Reporting**, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- WILSON, John (1990): **Politically speaking**, Basil Blackwell, Oxford.
- Collection of international instruments concerning refugees**, Office of UNHCR in Geneva, Geneva, 1990.
- Working with refugees and asylum seekers**, League of Red Cross nad Red Crescent Society, Geneva, 1991.
- Slovenia and the European convention on human rights**, Colloquy, Ljubljana June 1992, Council of human rights and Fundamental Freedoms, Ljubljana, 1992.